

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PILIETYBĖS ĮSTATYMO NR. XI-1196
2 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIVP-430(2)

Nr.
Vilnius

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 138 straipsnio 3 dalimi ir atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2021 m. liepos 1 d. sprendimo Nr. SV-S-140 „Dėl įstatymų projektų išvadų“ 2 punktą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a:

Iš esmės pritarti Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo Nr. IX-1196 2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-430(2)“ (toliau – įstatymo projektas) tikslui, tačiau pasiūlyti Lietuvos Respublikos Seimui įvertinti, ar pasirinktos teisinio reguliavimo priemonės yra tinkamos atsižvelgiant į šiuos aspektus:

1. Įstatymo projektu siūloma papildyti Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymą nauja sąvoka: „**Asmuo, iki 1940 m. birželio 15 d. turėjęs Lietuvos Respublikos pilietybę**, – asmuo, bet kuriuo metu iki 1940 m. birželio 15 d. turėjęs Lietuvos Respublikos pilietybę. Ši sąvoka neapima asmenų, kurie Lietuvos Respublikos pilietybės neteko atlikus Lietuvos Respublikos įstatymais numatytas privalomas procedūras ir šių asmenų atžvilgiu priimti Lietuvos Respublikos įstatymų numatyti sprendimai dėl Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo.“

Lietuvos Respublikos pilietybė išreiškia asmens teisinę narystę Lietuvoje, atspindi to asmens teisinę priklausomybę pilietinei Tautai – valstybinei bendruomenei. Piliečių ir valstybės ryšys yra abipusis: pilietybė asmeniui suteikia ir garantuoja pilietines (politines) teises, nustato tam tikras jo pareigas valstybei; iš pilietybės santykių valstybei kyla tam tikros pareigos savo piliečiams (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad tarpukario ir po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje istoriškai susiklosčiusios faktinės aplinkybės, nepalanki politinė situacija buvo priežastis, dėl kurios kai kurie asmenys, siekdami apsaugoti savo, šeimos saugumą, buvo priversti išvykti iš Lietuvos Respublikos. Tokiems asmenims, kurių ypatingas ryšys su Lietuva Respublika nutrūko ne dėl pačių asmenų valios, įstatymų leidėjas nustatė Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimo institutą, kuris reglamentuotas šiuo metu galiojančiame Pilietybės įstatyme.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje pažymi, kad lingvistinis ir sisteminis Pilietybės įstatymo normų aiškinimas suponuoja išvadą, jog pretenduoti į Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimą, kartu pasiliekančią ir turimą kitos valstybės pilietybę, gali tik tie asmenys, kurie 1940 m. birželio 15 d. (t. y. iki buvusios Sovietų Sąjungos įvykdytos okupacijos) turėjo Lietuvos Respublikos pilietybę, ir tokių asmenų palikuonys. Išimties dėl dvigubą pilietybę įtvirtinančių Pilietybės įstatymo nuostatų taikymui svarbu ir tai, kad asmuo, kurio išvykimą iš Lietuvos Respublikos lėmė besiformuojančios ar jau esančios nepalankios politinės priežastys, išvykimo momentu ne tik būtų Lietuvos Respublikos pilietis, bet ir Lietuvos Respublikos pilietybės nebūtų netekęs dėl savo valingų veiksmų iki 1940 m. birželio 15 d. (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. spalio 31 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-4691-756/2017 27 ir 32 punktai). Pilietybės įstatymo 9 straipsnio 1 dalies formuluotė, nustatanti Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimą, suponuoja ypatingo asmens ryšio su Lietuvos Respublika, kuris buvo nutrauktas dėl nuo asmens valios nepriklausiusių priežasčių, atkūrimą, o ne išdėsto sąlygas, kada Lietuvos Respublikos pilietybė, net kai asmuo pats jos atsisakė, gali būti pakartotinai suteikta. Pilietybės įstatyme įtvirtintas Lietuvos Respublikos ir jos pilietybės tęstinumo principas reiškia, kad tam, jog asmuo galėtų pretenduoti į Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimą, jis turi būti Lietuvos Respublikos pilietis (jo palikuonis) išvykimo iš Lietuvos Respublikos metu ir būti Lietuvos Respublikos piliečiu 1940 m. birželio 15 d.

Tiek Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pabrėžiama, kad Pilietybės įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje nurodytų asmenų ir jų palikuonių teisė į Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimą siejama su šių asmenų teisiniu statusu, buvusiui pagal teisinį reguliavimą, galiojusį iki 1940 m. birželio 15 d. (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. balandžio 9 d. sprendimo administracinėje byloje Nr. eA-3534-520/2020 47 punktas; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-1-969/2018 23 punktas).

1919 m. sausio 9 d. Laikinajame įstatyme apie Lietuvos pilietybę buvo nustatyta, kad Lietuvos Respublikos piliečių korpusą sudarė Lietuvos Respublikos piliečiai *ipso iure* (pagal įstatymą): nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai bei iš užsienio į Lietuvą Respubliką gyventi grįžę jų vaikai; asmenys, iki 1914 m. ne mažiau kaip dešimt metų išgyvenę Lietuvoje, turintys arba nekilnojamojo turto, arba nuolatinį darbą; taip pat asmenys, gavę Lietuvos Respublikos pilietybę gimimu arba įgiję ją vedybomis; Lietuvos Respublikos pilietybę buvo galima įgyti ir natūralizacijos būdu. Šis įstatymas buvo keičiamas ir papildomas, tačiau nuostatos dėl to, kas sudaro Lietuvos Respublikos piliečių korpusą, nebuvo iš esmės keičiamos (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).

1922 m. birželio 9 d. Laikinojo įstatymo apie Lietuvos pilietybę papildyme 6 paragrafu buvo nustatyta, kad „žmonės, kurie einant šio įstatymo I § ir jo pastaba, ar Lietuvos taikos sutarties su Rusija VI-jo straipsnio pirmąja dalimi, yra laikomi Lietuvos piliečiais, bet gyvena svetimos valstybės teritorijoje, jeigu svetimoje valstybėje nėra natūralizavęsi, privalo per 6 mėnesius nuo šio įstatymo paskelbimo dienos įsiregistruoti pas Lietuvos diplomatinius atstovus ar konsulus užsienyje ir, pristatę jiems savo pilietybės įrodymus, išsiimti Lietuvos pasus. Tose valstybėse, kuriose ligi šiam laikui nėra nei diplomatinės nei konsuliarinės Lietuvos atstovybės, nurodytas 6 mėnesių terminas laikomas nuo Lietuvos atstovybės tose valstybėse įsisteigimo dienos“. Pagal 1923 m. gruodžio 7 d. Laikinojo įstatymo apie Lietuvos pilietybę pakeitimą (6 paragrafo), „valstybėse, kuriose pasų sistemos nėra, pilietybei išlaikyti užtenka įsiregistruoti pas Lietuvos atstovą arba konsulą“. Diskutuotina, ar tai, kad įstatymas užsienyje natūralizavusiųjų asmenų neįpareigojo išsiimti Lietuvos Respublikos pasų, galėtų būti vertinama, kad dėl kitos valstybės pilietybės įgijimo asmenys nebuvo laikomi Lietuvos Respublikos piliečiais.

1939 m. rugpjūčio 8 d. Lietuvos pilietybės įstatymo 20 straipsnyje buvo įtvirtinti atvejai, kada Lietuvos Respublikos pilietis netekdavo Lietuvos Respublikos pilietybės: „1) priėmęs svetimos valstybės pilietybę, 2) moteris, įgijusi svetimos valstybės pilietybę, susituokdama su ne Lietuvos piliečiu, 3) moteris, įgijusi Lietuvos pilietybę susituokdama, jei jos santuoka yra pripažinta netikra ir jei iš tos santuokos nėra vaikų, 4) nesantuokinis Lietuvos pilietės vaikas, kurį ligi 18 metų amžiaus įteisina jo tėvas ne Lietuvos pilietis, jei tuo įteisinimu jis įgyja tėvo valstybės pilietybę, 5) svetimos valstybės pilietybę priėmusio žmona, jei ji įgyja tos pačios valstybės pilietybę, 6) svetimos valstybės pilietybę priėmusio vaikai ligi 18 metų amžiaus, jei jie įgyja tos pačios valstybės pilietybę.“ Tik vidaus reikalų ministro leidimu Lietuvos Respublikos pilietis, priėmęs svetimos valstybės pilietybę, galėjo pasilikti Lietuvos Respublikos pilietybę. Pagal šio įstatymo 26 straipsnį, pilietybės dėl netekimo ir atėmimo klausimus sprendė Ministrų Taryba vidaus reikalų ministro pasiūlymu.

Minėtoje 2020 m. lapkričio 4 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-284-219/2020 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad tarpukario Lietuvos Respublikos pilietybės teisinio reguliavimo nuostatos suteikia pagrindą daryti išvadą, kad asmuo, turėjęs Lietuvos Respublikos pilietybę pagal tuo metu galiojusį įstatymų normas, įstatyme nustatytais atvejais galėjo būti pripažintas ir praradusiu Lietuvos Respublikos pilietybę. Iš nurodyto reglamentavimo spręstina, kad tai lemiančios priežastys galėjo būti susijusios su asmens išvykimu į užsienio valstybę, tam tikrų pareigų neatlikimu (registruotis, išsiimti asmens dokumentus), ryšio su Lietuvos Respublikos gyvenimu nutrūkimu. Tarpukario teisės aktuose taip pat buvo vadovaujama principine nuostata, kad

Lietuvos Respublikos pilietis tuo pat metu negali būti ir kitos valstybės pilietis, išskyrus atskiras išimtis (1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija, 1938 m. Lietuvos Konstitucija, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas). Svarstytina, ar įstatymo projekte siūlomos nuostatos negalėtų būti vertinamos kaip išplečiančios tarpukario teisės taikymą net ir tiems asmenims, kurie galėjo būti pripažinti praradusiais Lietuvos Respublikos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., t. y. ar Lietuvos Respublikos piliečiais nebūtų laikomi net ir tie asmenys, kurie galėjo būti pripažinti praradusiais Lietuvos Respublikos pilietybę: a) dėl kitos valstybės pilietybės įgijimo ar b) dėl ryšio su Lietuvos Respublikos gyvenimu nutrūkimo.

Įstatymo projekte siūloma nauja sąvoka galėtų būti laikoma kaip patikslinanti Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimo sąlygas, tačiau diskutuotina, ar ši sąvoka neišplėstų asmenų, galinčių kreiptis dėl Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimo ir neatsisakyti turimos kitos valstybės pilietybės, grupės.

Taip pat diskutuotina ir tai, ar galimas Lietuvos Respublikos pilietybės praradimas (dėl kitos valstybės pilietybės įgijimo ar ryšio su Lietuvos Respublikos gyvenimu nutrūkimo) turėtų būti siejamas su valdžios institucijų priimtais sprendimais asmens atžvilgiu ir ar tokia sąlyga neprieštarautų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išaiškinimams, taip pat ar neprieštarautų Pilietybės įstatyme įtvirtintam Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimo institutui, kurio tikslas – atkurti ypatingą asmens ryšį su Lietuvos Respublika, kuris buvo nutrauktas dėl nuo asmens valios nepriklausiusių priežasčių, o ne išdėstyti sąlygas, kada pilietybė, net kai asmuo jos atsisakė, gali būti pakartotinai suteikta.

2. Vertintina, ar įstatymo projektas neišplėstų 1922 m., 1928 m. ir 1938 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijų nuostatų dėl pilietybės, jeigu pilietybė būtų atkuriamas asmeniui (jo palikuoniui), kuris būtų įgijęs kitos valstybės pilietybę, nors pagal tuo metu galiojusią teisės aktų nuostatas tokios teisės asmuo neturėjo.

3. Diskutuotina ir tai, kad pagal įstatymo projektą išskiriami asmenys, kurie Lietuvos Respublikos pilietybės neteko atlikus Lietuvos Respublikos įstatymais numatytas privalomas procedūras ir šių asmenų atžvilgiu priimti Lietuvos Respublikos įstatymų numatyti sprendimai dėl Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo, tačiau tie asmenys, kurių atžvilgiu nebuvo priimti sprendimai dėl Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo dėl to, kad informacija apie įgytą kitos valstybės pilietybę to meto Lietuvos Respublikos institucijoms nebuvo žinoma, ar dėl kitų priežasčių, ir jų palikuonys galėtų pasinaudoti teise tapti Lietuvos Respublikos piliečiais, nepaisant to, kad galėtų būti pripažinti netekusiais Lietuvos Respublikos pilietybės.

4. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nėra tikslų duomenų, ar valstybės archyvuose yra išlikę visi duomenys apie asmenų pilietybę ar apie jos netekimą (panaikinimą) (t. y. ar buvo priimti administraciniai sprendimai dėl jų, kai kuriais atvejais išlikusios asmenų Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo (nustojimo) bylos, valstybės institucijų susirašinėjimai iki 1940 m. birželio 15 d. pilietybės klausimais ir pan., kur asmenys, turėję Lietuvos Respublikos pilietybę tam tikru laikotarpiu, vėliau nurodomi kaip svetimšaliai ar netekę Lietuvos Respublikos pilietybės asmenys). Diskutuotina, ar aiškinamajame rašte nurodytas įstatymo projekto tikslas tokiu teisiniu reguliavimu bus pasiektas, nes šiuo teisiniu reguliavimu nenustatomas aiškus Lietuvos Respublikos pilietybės turėjimo iki 1940 m. birželio 15 d. fakto nustatymas, taip pat diskutuotina, ar užtikrinamas Lietuvos Respublikos ir jos pilietybės tęstinumo principas.

5. Pažymėtina, kad įstatymo projektu siūlomi pakeitimai, priešingai nei teigiama aiškinamajame rašte, negali būti laikomi tik Pilietybės įstatymo lingvistinės formuluotės patikslinimu, nes jie keičia teisinio reguliavimo turinį. Siūlytina šiuos pakeitimus pagrįsti aiškinamajame rašte.

Ministras Pirmininkas

Vidaus reikalų ministras